ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ

F. G. JACOBS

της 14ης Απριλίου 2005 [1]

1. «Gentlemen prefer bonds» («οι κύριοι προτιμούν τα ομόλογα»), σύμφωνα με τον πρώην Υπουργό Οικονομικών των Ηνωμένων Πολιτειών, Andrew Mellon [2]. Η Τράπεζα της Ελλάδος, ωστόσο, δεν έχει τέτοια προτίμηση, ή τουλάχιστον δεν την είχε το 1982: η αγορά ομολόγων από λογαριασμούς σε μετατρέψιμες δραχμές απαιτούσε ειδική άδεια. Στην υπό κρίση υπόθεση το Δικαστήριο ερωτάται κυρίως αν η προϋπόθεση αυτή αντέβαινε στην πρώτη οδηγία περί της κινήσεως κεφαλαίων [3]. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό εξαρτάται από την ορθή κατάταξη των εν λόγω ομολόγων από πλευράς της ως άνω οδηγίας.

Κοινοτική νομοθεσία

2. Η πρώτη οδηγία περί της κινήσεως κεφαλαίων εκδόθηκε στις 11 Μαΐου 1960. Η Ελλάδα έπρεπε να έχει θέσει την οδηγία σε εφαρμογή μέχρι την 1η Ιανουαρίου 1981, ημερομηνία της προσχωρήσεώς της στην Κοινότητα.

3. Η μοναδική αιτιολογική σκέψη του προοιμίου της οδηγίας ορίζει τα εξής:

«[ό]τι για την πραγματοποίηση των στόχων της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητος χρειάζεται η μεγαλύτερη δυνατή ελευθερία κινήσεων κεφαλαίων μεταξύ των κρατών μελών και, κατά συνέπεια, η ευρύτερη και ταχύτερη ελευθέρωση των εν λόγω κινήσεων κεφαλαίων.»

4. Το άρθρο 2, παράγραφος 1, επέβαλλε στα κράτη μέλη την υποχρέωση να χορηγούν γενικές εγκρίσεις για τις κινήσεις κεφαλαίων που απαριθμούνταν στον κατάλογο Β του παραρτήματος Ι. Τα άρθρα 1, παράγραφος 1, και 3, παράγραφος 1, έχουν, σε μεγάλο βαθμό, το ίδιο αποτέλεσμα όσον αφορά άλλες συναλλαγές, οι οποίες εκτίθενται στους καταλόγους Α και Γ του παραρτήματος Ι και δεν είναι επίμαχες στην υπό κρίση υπόθεση.

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

2 — Ο Andrew Mellon χρημάτισε Υπουργός Οικονομικών από το 1921 έως 1932, και θήτευσε υπό τους προέδρους Harding, Coolidge και Hoover. Η παρατεθείσα φράση ήταν η απάντηση που έδωσε όταν ζητήθηκε η γνώμη του σχετικά με τις επενδύσεις στη χρηματιστηριακή φούσκα του 1920.

3 — Πρώτη οδηγία περί της εφαρμογής του άρθρου 67 της Συνθήκης (ΕΕ ειδ. έκδ. 10/001, σ. 4), η οποία καταργήθηκε από 1ης Ιουλίου 1990 με την οδηγία 88/361/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 24ης Ιουνίου 1988, για τη θέση σε εφαρμογή του άρθρου 67 της Συνθήκης (ΕΕ L 178, σ. 5).

5. Δεν προβλεπόταν προϋπόθεση περί χορηγήσεως αδείας ή εγκρίσεως όσον αφορά τις κινήσεις κεφαλαίων που εκτίθεντο στον κατάλογο Δ του παραρτήματος Ι. Οι κινήσεις αυτές υπέκειντο μόνο στις επιταγές του άρθρου 4 της οδηγίας, το οποίο επέβαλλε να προβαίνει η Νομισματική Επιτροπή τουλάχιστον μία φορά κατ' έτος σε εξέταση των περιορισμών οι οποίοι εφαρμόζονταν σε όλες τις κινήσεις κεφαλαίων που απαριθμούνταν στο παράρτημα Ι και να υποβάλλει έκθεση στην Επιτροπή επί των περιορισμών που θα ήταν δυνατόν να καταργηθούν, και του άρθρου 7, το οποίο επέβαλλε στα κράτη μέλη να γνωστοποιούν στην Επιτροπή τις διατάξεις που διέπουν τις κινήσεις κεφαλαίων.

6. Το παράρτημα Ι της οδηγίας περιέχει τους καταλόγους Α, Β, Γ και Δ. Κάθε κατάλογος αναφέρει ορισμένες κατηγορίες συναλλαγών· δίπλα σε κάθε κατηγορία περιλαμβάνεται η αναφορά σε μία ή περισσότερες «Κατηγορίες της ονοματολογίας». Το παράρτημα ΙΙ τιτλοφορείται «Ονοματολογία των κινήσεων κεφαλαίων» και αποτελείται από τμήματα που αντιστοιχούν στις κατηγορίες των κινήσεων κεφαλαίων που απαριθμούνται στους καταλόγους Α, Β, Γ και Δ, μαζί με υποκατηγορίες και περαιτέρω περιγραφές (στο εξής: ονοματολογία), ακολουθούμενα από σειρά επεξηγηματικών σημειώσεων (στο εξής: επεξηγηματικές σημειώσεις) οι οποίες δίδουν τους ορισμούς ορισμένων εκφράσεων που χρησιμοποιούνται στην ονοματολογία. Το άρθρο 10 της οδηγίας ορίζει ότι οι κατάλογοι του παραρτήματος Ι, όπως και η ονοματολογία και οι επεξηγηματικές σημειώσεις «αποτελούν αναπόσπαστο μέρος» της οδηγίας.

7. Το αιτούν δικαστήριο θεωρεί ότι οι επίμαχες στην υπό κρίση υπόθεση κινήσεις κεφαλαίων εμπίπτουν είτε στον κατάλογο Β είτε στον κατάλογο Δ του παραρτήματος Ι.

8. Ο κατάλογος Β (κινήσεις κεφαλαίων για τις οποίες τα κράτη μέλη πρέπει να χορηγούν γενικές εγκρίσεις) εκθέτει ορισμένες συναλλαγές υπό τον τίτλο «Πράξεις επί τίτλων», στις οποίες περιλαμβάνεται η «απόκτηση από μη κατοίκους εθνικών τίτλων που είναι διαπραγματεύσιμοι σε χρηματιστήριο (εξαιρουμένων των μεριδίων αμοιβαίων κεφαλαίων) και επαναπατρισμός του προϊόντος της ρευστοποιήσεώς τους». Δίπλα στην περιγραφή αυτή υπάρχει η αναφορά στην κατηγορία IV Α της ονοματολογίας. Η κατηγορία IV Α περιλαμβάνει, στο σημείο 3, στοιχείο i, την «απόκτηση ομολογιών [...] εκφρασμένων σε εθνικό νόμισμα» και, στο σημείο 4, τον «επαναπατρισμό του προϊόντος της ρευστοποιήσεως των ομολογιών».

9. Οι «τίτλοι διαπραγματεύσιμοι σε χρηματιστήριο» ορίζονται στις επεξηγηματικές σημειώσεις ως «οι τίτλοι που αποτελούν αντικείμενο ρυθμιζομένων συναλλαγών και των οποίων οι τιμές δημοσιεύονται συστηματικά, είτε από επίσημα χρηματιστηριακά όργανα (τίτλοι που αποτελούν αντικείμενο επισήμου χρηματιστηριακής εγγραφής) είτε από άλλα όργανα συνδεδεμένα με το χρηματιστήριο όπως, παραδείγματος χάριν, οι τραπεζικές επιτροπές (τίτλοι που αποτελούν αντικείμενο ανεπισήμου χρηματιστηριακής εγγραφής)». Οι «ομολογίες» ορίζονται στις επεξηγηματικές σημειώσεις ως «οι ομολογίες που εκδίδονται τόσο από ιδιωτικούς όσο και από δημοσίους οργανισμούς».

10. Ο κατάλογος Δ του παραρτήματος Ι (κινήσεις κεφαλαίων τις οποίες τα κράτη μέλη δεν υποχρεούνται να ελευθερώσουν) περιλαμβάνει τρία είδη κινήσεων κεφαλαίων, τα οποία προβάλλονται ως επίμαχα στην παρούσα ένδικη διαδικασία.

11. Πρώτον, ο κατάλογος Δ αναφέρει τις «βραχυπρόθεσμες επενδύσεις σε γραμμάτια Δημοσίου και σε άλλους τίτλους που κανονικά είναι διαπραγματεύσιμοι στη χρηματαγορά» και παραπέμπει στην κατηγορία VI της ονοματολογίας. Η κατηγορία αυτή τιτλοφορείται:

«Βραχυπρόθεσμες επενδύσεις σε γραμμάτια Δημοσίου και σε άλλους τίτλους που κανονικά είναι διαπραγματεύσιμοι στη χρηματαγορά

1. εκφρασμέν[-ες] σε εθνικό νόμισμα

2. εκφρασμέν[-ες] σε ξένο νόμισμα.»

12. Η κατηγορία VI περιλαμβάνει δύο ομάδες κινήσεων κεφαλαίων: «Α. Βραχυπρόθεσμες επενδύσεις από μη κατοίκους στην εθνική χρηματαγορά και επαναπατρισμός του προϊόντος της ρευστοποιήσεως αυτών» και «Β. Βραχυπρόθεσμες επενδύσεις από κατοίκους στην ξένη χρηματαγορά και χρησιμοποίηση του προϊόντος της ρευστοποιήσεως αυτών», σε καθεμία περίπτωση, είτε σε εθνικό είτε σε ξένο νόμισμα.

13. Δεύτερον ο κατάλογος Δ αναφέρει τα εξής: «Άνοιγμα και τροφοδότηση τρεχούμενων λογαριασμών και λογαριασμών καταθέσεων, επαναπατρισμός ή χρησιμοποίηση των στοιχείων ενεργητικού υπό μορφή τρεχούμενου λογαριασμού ή λογαριασμού καταθέσεως σε πιστωτικούς οργανισμούς»· παραπέμπει δε στην κατηγορία IX της ονοματολογίας, από την οποία προκύπτει σαφώς ότι η ομάδα αυτή συναλλαγών περιλαμβάνει συναλλαγές από μη κατοίκους με εθνικούς πιστωτικούς οργανισμούς και ότι εμπίπτουν σ' αυτή λογαριασμοί και στοιχεία ενεργητικού εκφρασμένοι τόσο σε εθνικό όσο και σε ξένο νόμισμα.

14. Τρίτον, ο κατάλογος Δ αναφέρει τα εξής: «Χορήγηση και εξόφληση [βραχυπροθέσμων] δανείων και πιστώσεων μη συνδεδεμένων με εμπορικές συναλλαγές [...]»· παραπέμπει δε στην κατηγορία VIII Α, στοιχείο i, της ονοματολογίας, από την οποία προκύπτει σαφώς ότι «βραχυπρόθεσμα δάνεια και πιστώσεις» είναι αυτά που διαρκούν λιγότερο από ένα έτος.

Εθνικές διατάξεις

15. Το αιτούν δικαστήριο εξηγεί ότι η εθνική νομοθεσία [4] προέβλεπε κατά τον κρίσιμο χρόνο δύο κατηγορίες λογαριασμών καταθέσεων στο όνομα μονίμων κατοίκων αλλοδαπής και ειδικότερα α) τους εξωτερικούς λογαριασμούς καταθέσεων όψεως σε δραχμές (λογαριασμούς μετατρέψιμων δραχμών) και β) τους εξωτερικούς λογαριασμούς καταθέσεων όψεως σε συνάλλαγμα.

4 — Απόφαση 1097/1959 της Νομισματικής Επιτροπής «περί εφαρμογής εν Ελλάδι του συστήματος της περιορισμένης μετατρεψιμότητος» (ΦΕΚ 109/16.6.1959) που εκδόθηκε κατ' εξουσιοδότηση του άρθρου 3 του νόμου 395/1945 και των άρθρων 3 και 10 του νόμου 3076/1954.

16. Τα κεφάλαια στους λογαριασμούς μετατρέψιμων δραχμών μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν χωρίς ειδική άδεια για ορισμένους συγκεκριμένους και περιορισμένους σκοπούς. Αν οι λογαριασμοί μετατρέψιμων δραχμών χρησιμοποιούνταν χωρίς ειδική άδεια, για σκοπό διαφορετικό από τους προβλεπομένους, περιλαμβανομένης της αγοράς τραπεζικών ομολογιών, οι αντίστοιχες δραχμές τούτων θα απέβαλλαν τη μετατρέψιμότητά τους.

Τα πραγματικά περιστατικά και τα υποβληθέντα ερωτήματα

17. Κατά τον κρίσιμο χρόνο, η Banque Artesia (στο εξής: Artesia), βελγική τράπεζα, διατηρούσε στον υποκατάστημά της στην Αθήνα λογαριασμό σε μετατρέψιμες δραχμές.

18. Από τις 28 Απριλίου 1981 μέχρι τις 30 Ιουλίου 1982, η Artesia αγόρασε ομόλογα εκδοθέντα κατά το διάστημα εκείνο από την ελληνική εταιρία Ελληνική Τράπεζα Βιομηχανικής Αναπτύξεως (ΕΤΒΑ) Ανώνυμος Εταιρία (στο εξής: ΕΤΒΑ). Το αιτούν δικαστήριο εκθέτει ότι τα ομόλογα είχαν διάρκεια ενός έτους από της εκδόσεώς τους και «ήταν διαπραγματεύσιμα σε χρηματιστήριο αφού είχαν εισαχθεί στο Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών». Τα ομόλογα αγοράστηκαν με κεφάλαια από τον λογαριασμό μετατρέψιμων δραχμών της Artesia.

19. Στις 24 Αυγούστου 1982, η Artesia ζήτησε από την Τράπεζα της Ελλάδος να χορηγήσει την απαιτούμενη έγκριση ώστε να πιστωθεί ο ως άνω λογαριασμός με το προϊόν της ρευστοποιήσεως των ομολόγων, προκειμένου αυτό να επαναπατρισθεί στο Βέλγιο. Η Τράπεζα της Ελλάδος αρνήθηκε επανειλημμένως να δεχθεί το αίτημα αυτό, μέχρι τις 24 Νοεμβρίου 1986, οπότε εν τέλει χορήγησε την έγκριση. Όπως προκύπτει, ένας τουλάχιστον από τους λόγους για την άρνησή της ήταν ότι δεν είχε χορηγηθεί έγκριση για τη χρησιμοποίηση του λογαριασμού σε μετατρέψιμες δραχμές για την αρχική αγορά των ομολόγων· κατά συνέπεια, ο λογαριασμός δεν ήταν πλέον μετατρέψιμος.

20. Η Artesia άσκησε αγωγή κατά της Τράπεζας της Ελλάδος, ζητώντας αποζημίωση για την απώλεια τόκων που οφειλόταν στην άρνηση αυτή, ισχυριζόμενη ότι η εκ μέρους της αγορά των ομολόγων ενέπιπτε στον κατάλογο Β του παραρτήματος Ι και στην κατηγορία IV Α της ονοματολογίας του παραρτήματος ΙΙ της πρώτης οδηγίας περί της κινήσεως κεφαλαίων, οπότε τα κράτη μέλη όφειλαν να την εγκρίνουν δυνάμει του άρθρου 2 της εν λόγω οδηγίας.

21. Το Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών αποφάνθηκε υπέρ της Artesia. Το Εφετείο Αθηνών δέχθηκε την έφεση της Τράπεζας της Ελλάδος. Κατόπιν ασκήσεως αναιρέσεως, το πρώτο τμήμα του Αρείου Πάγου αποφάνθηκε κατά πλειοψηφία υπέρ της Artesia. Η υπόθεση παραπέμφθηκε στην Ολομέλεια του Αρείου Πάγου, η οποία αναίρεσε ομόφωνα την απόφαση του Εφετείου, με το σκεπτικό ότι η αγορά των ομολόγων αποτελούσε κίνηση κεφαλαίων

υπό την έννοια του καταλόγου Β του παραρτήματος Ι και της κατηγορίας IV Α της ονοματολογίας. Ο Άρειος Πάγος στην συνέχεια ανέπεμψε την υπόθεση στο Εφετείο προς εκδίκαση. Το δικαστήριο εκείνο προσδιόρισε ποσοτικώς τη ζημία που υπέστη η Artesia και επιβεβαίωσε την απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου.

22. Η Τράπεζα της Ελλάδος άσκησε αναίρεση κατά της αποφάσεως εκείνης του Εφετείου ενώπιον του πρώτου τμήματος του Αρείου Πάγου, το οποίο ανέστειλε τη διαδικασία και υπέβαλε στο Δικαστήριο, κατ' ουσίαν, τα ακόλουθα ερωτήματα:

1) Αποτελούσαν τα ομόλογα που εκδόθηκαν το 1982 από ελληνική Τράπεζα, είτε ανήκουσα στο Δημόσιο είτε όχι, τα οποία είχαν διάρκεια ενός έτους από της εκδόσεώς τους και τα οποία ήσαν διαπραγματεύσιμα σε χρηματιστήριο και αποτελούσαν αντικείμενο επισήμου χρηματιστηριακής εγγραφής, «βραχυπρόθεσμες επενδύσεις σε γραμμάτια Δημοσίου και σε άλλους τίτλους που κανονικά είναι διαπραγματεύσιμοι στην χρηματαγορά», υπό την έννοια του καταλόγου Δ του παραρτήματος Ι και της κατηγορίας VI της ονοματολογίας του παραρτήματος ΙΙ της πρώτης οδηγίας περί των κινήσεων κεφαλαίων;

2) Ενέπιπτε η χρησιμοποίηση, για την αγορά των ομολόγων αυτών, κεφαλαίων από λογαριασμό που διατηρούσε ο Βέλγος αγοραστής σε ελληνικό νόμισμα μετατρέψιμο σε ξένο νόμισμα, στον κατάλογο Δ του παραρτήματος Ι και στην κατηγορία IX της ονοματολογίας του παραρτήματος ΙΙ της οδηγίας αυτής;

23. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν η Artesia, η Τράπεζα της Ελλάδος, η Ελληνική Κυβέρνηση και οι Επιτροπή, οι οποίες εκπροσωπήθηκαν όλες κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση.

Προηγούμενες δίκες

24. Το 1985, η Επιτροπή άσκησε προσφυγή λόγω παραβάσεως κατά της Ελλάδας, η οποία βασιζόταν στα ίδια πραγματικά περιστατικά όπως τα επίμαχα στην υπό κρίση υπόθεση [5]. Η Επιτροπή ισχυρίστηκε, πρώτον, ότι η Ελλάδα δεν είχε θέσει σε εφαρμογή την πρώτη και τη δεύτερη οδηγία περί της κινήσεως κεφαλαίων [6] και, δεύτερον, ότι η Ελλάδα, μη επιτρέποντας στην Artesia (τότε Banque Paribas) τον επαναπατρισμό ή τη μεταφορά σε μετατρέψιμο λογαριασμό του προϊόντος της ρευστοποιήσεως κεφαλαίων επενδεδυμένων σε ομόλογα ΕΤΒΑ, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 2 της πρώτης οδηγίας, υποθέτοντας έτσι ότι η επίμαχη πράξη ενέπιπτε στον κατάλογο Β.

25. Η Ελλάδα έθεσε σε εφαρμογή τις οδηγίες μετά την έναρξη της εκκρεμοδικίας, αλλά πριν από την επ' ακροατηρίου συζή-

5 — Διάταξη της 16ης Δεκεμβρίου 1987, 132/85, Επιτροπή κατά Ελλάδας, Συλλογή 1987, σ. 5293.

6 — Δεύτερη οδηγία 63/21/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 1962, περί συμπληρώσεως και τροποποιήσεως της πρώτης οδηγίας «περί της εφαρμογής του άρθρου 67 της Συνθήκης» (ΕΕ ειδ. έκδ. 10/001, σ. 16). Οι τροποποιήσεις δεν ασκούν επιρροή στην υπό κρίση υπόθεση.

τηση. Η Επιτροπή επισήμανε κατά τη συνεδρίαση ότι επιθυμούσε παρά ταύτα τη συνέχιση της δίκης και την έκδοση αποφάσεως, αν και, αφού ο γενικός εισαγγελέας M. Darmon ανέπτυξε τις προτάσεις του, παραιτήθηκε όντως από το δικόγραφο της προσφυγής της, ώστε δεν εκδόθηκε απόφαση [7]. Το σημείο των προτάσεων που αφορά την ουσία δεν υπεισέρχεται σε λεπτομέρειες, αλλά απλώς εκθέτει τα εξής:

«Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η δεύτερη αιτίαση είναι βάσιμη. Αυτό εξάλλου έγινε σιωπηρά δεκτό κατά τη διαδικασία από τις αρμόδιες ελληνικές αρχές, οι οποίες τελικά επέτρεψαν την ελεύθερη μετατρεψιμότητα όλου του προϊόντος της ρευστοποιήσεως των επενδύσεων της Paribas σε ομόλογα. Επίσης το καθού κράτος δεν επαναλαμβάνει με την ανταπάντηση το κύριο επιχείρημα που προέβαλε αρχικώς με το υπόμνημα αντικρούσεως, ότι δηλαδή οι εν λόγω πράξεις δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των δύο οδηγιών αλλ' ισχυρίστηκε τελικά ότι η καθυστέρηση της εγκρίσεως οφείλεται στον έλεγχο της νομιμότητας και της αυθεντικότητας της συναλλαγής, πράγμα που όμως δεν αίρει την προσαπτόμενη παράβαση.» [8]

Εκτίμηση

26. Συνομολογείται ότι, από πλευράς της πρώτης οδηγίας περί της κινήσεως κεφαλαίων, i) η Artesia είναι μη κάτοικος Ελλάδας· ii) τα ομόλογα, αν αποτελούν τίτλους εμπίπτοντες στον κατάλογο Β, είναι εθνικοί τίτλοι και εκφράζονται σε εθνικό νόμισμα· iii) το ποσό τον επαναπατρισμό του οποίο επιθυμούσε η Artesia αποτελούσε το προϊόν της ρευστοποιήσεως των ομολόγων αυτών· και iv) η τράπεζα επί της οποίας διατηρούσε η Artesia τον λογαριασμό σε μετατρέψιμες δραχμές είναι εγχώριος πιστωτικός οργανισμός.

27. Το κύριο ζήτημα έγκειται στο αν τα ομόλογα ήσαν «τίτλοι διαπραγματεύσιμοι σε χρηματιστήριο», υπό την έννοια του καταλόγου Β και της κατηγορίας IV Α, οπότε τα κράτη μέλη υπείχαν από το άρθρο 2 της πρώτης οδηγίας περί της κινήσεως κεφαλαίων την υποχρέωση να χορηγούν γενικές εγκρίσεις για τον επαναπατρισμό του προϊόντος της ρευστοποιήσεώς τους ή αν αποτελούσαν «τίτλους που κανονικά είναι διαπραγματεύσιμοι στη χρηματαγορά» και η αγορά τους από την Artesia αποτελούσε «βραχυπρόθεσμη επένδυση», υπό την έννοια του καταλόγου Δ και της κατηγορίας VI, οπότε δεν είχε εφαρμογή καμία από τις υποχρεώσεις ελευθερώσεως των κινήσεων κεφαλαίων τις οποίες θεσπίζουν τα άρθρα 1, 2 και 3 της οδηγίας.

28. Δευτερεύοντα ζητήματα είναι τα εξής: i) αν η ανωτέρω ανάλυση μεταβάλλεται λόγω του ότι η τράπεζα που εξέδωσε τα ομόλογα ανήκε στο Δημόσιο και ii) αν τα στοιχεία του ενεργητικού, εκφρασμένα σε εθνικό νόμισμα μετατρέψιμο σε ξένο νόμισμα, του λογαριασμού της Artesia σε μετατρέψιμες δραχμές αποτελούσαν στοιχεία ενεργητικού τρεχούμενου λογαριασμού ή λογαριασμού καταθέσεως σε πιστωτικό οργανισμό, υπό την έννοια του καταλόγου Δ και της κατηγορίας IX.

7 — Η Επιτροπή δηλώνει με τις γραπτές παρατηρήσεις της στην παρούσα δίκη ότι, κατά την προηγούμενη δίκη, παραιτήθηκε από το δικόγραφο της προσφυγής της αφού η Ελλάδα είχε θέσει σε ισχύ τις δύο επίμαχες οδηγίες (με τα προεδρικά διατάγματα 170/1986 και 207/1987) αναδρομικώς από 1ης Ιανουαρίου 1981.

8 — Σημείο 8.

29. Θα μπορούσε κανείς να νομίσει ότι, 23 έτη μετά τα πραγματικά περιστατικά και κατόπιν της εκδόσεως δύο αποφάσεων από πρωτοβάθμιο δικαστήριο, δύο από το Εφετείο και δύο από τον Άρειο Πάγο στο πλαίσιο της κύριας δίκης, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η διαδικασία λόγω παραβάσεως ενώπιον του Δικαστηρίου η οποία βασίζεται στα ίδια πραγματικά περιστατικά, θα υπήρχε κάποια κοινή συναίνεση ως προς τα πιο κρίσιμα από τα περιστατικά αυτά. Τούτο δυστυχώς δεν συμβαίνει.

30. Πρώτον, εξακολουθεί να μην υπάρχει συμφωνία ως προς την έννοια των ομολόγων. Μολονότι φαίνεται να αποτελεί κοινό τόπο ότι τα ομόλογα είχαν ονομαστική διάρκεια ενός έτους, οι απόψεις των διαδίκων διίστανται ως προς τη σημασία που πρέπει να δοθεί προς τα προφανώς μη αμφισβητούμενα πραγματικά περιστατικά που έγκεινται στο ότι τα ομόλογα παρείχαν στον κομιστή την ευχέρεια, αφενός, να ζητήσει πρόωρη εξαγορά και, αφετέρου, να παρατείνει τη διάρκειά τους επί διαδοχικές περιόδους ενός έτους μέχρι τέσσερα έτη το πολύ.

31. Δεύτερον, προφανώς δεν υπάρχει κοινή συναίνεση ως προς το αν τα ομόλογα ήσαν «διαπραγματεύσιμα σε χρηματιστήριο» ή «κανονικά διαπραγματεύσιμα στη χρηματαγορά». Το αιτούν δικαστήριο και η Artesia εκθέτουν ότι τα ομόλογα αποτελούσαν αντικείμενο επισήμου εγγραφής και διαπραγματεύσεως στο χρηματιστήριο Αθηνών. Η Artesia ισχυρίζεται επίσης ότι τα ομόλογα δεν ήσαν «κανονικά διαπραγματεύσιμα στην χρηματαγορά». Η Τράπεζα της Ελλάδος και η Ελληνική Κυβέρνηση, αντιθέτως, ισχυρίζονται ότι τα ομόλογα ήσαν διαπραγματεύσιμα στη χρηματαγορά. Ωστόσο, ουδεμία επιβεβαίωση του ισχυρισμού αυτού παρέχεται και από τις παρατηρήσεις προκύπτει ότι οι διάδικοι αυτοί απλώς συνάγουν από τις εκ μέρους τους περιγραφές της χρηματαγοράς και από τη διάρκεια των ομολόγων ότι αυτά ενέπιπταν στον κατάλογο Δ και στην κατηγορία VI. Αμφότεροι οι εν λόγω διάδικοι δέχονται επίσης ότι τα ομόλογα μπορούσαν να είναι διαπραγματεύσιμα σε χρηματιστήριο, αλλά ισχυρίζονται ότι, μολονότι θα ήταν ασύνηθες, ένας τίτλος μπορεί να είναι διαπραγματεύσιμος και στις δύο αγορές, οπότε το βραχυπρόθεσμο του τίτλου είναι αποφασιστικό για την κατάταξή του στον κατάλογο Δ και στην κατηγορία VI.

Προκριματικά ζητήματα

32. Η Artesia θέτει δύο προκριματικά ζητήματα.

33. Πρώτο, παρατηρεί ότι, κατά την προηγούμενη ένδικη διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου, η Τράπεζα της Ελλάδος δεν προέβαλε το επιχείρημα ότι τα επίμαχα ομόλογα ενέπιπταν μάλλον στον κατάλογο Δ και όχι στον κατάλογο Β· το επιχείρημα αυτό προβλήθηκε για πρώτη φορά κατά τη συνεδρίαση του 1995 ενώπιον του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, στην εθνική δίκη επί της αγωγής αποζημιώσεως. Η Artesia ισχυρίζεται ότι η συμπεριφορά αυτή της Τράπεζας της Ελλάδος, η οποία αποτελεί όργανο του Ελληνικού Δημοσίου, συνιστά πρόδηλη παράβαση του άρθρου 10 ΕΚ.

34. Το άρθρο 10 ΕΚ επιβάλλει στα κράτη μέλη να λαμβάνουν κάθε μέτρο κατάλληλο να εξασφαλίσει την εκπλήρωση των υποχρεώσεων που αυτά υπέχουν από Συνθήκη, να διευκολύνουν την Κοινότητα στην εκτέλεση της αποστολής της και να απέχουν από κάθε μέτρο που δύναται να θέσει σε κίνδυνο την πραγματοποίηση των σκοπών της Συν-

θήκης. Μολονότι η αλλαγή πορείας εκ μέρους της Τράπεζας της Ελλάδος μπορεί να εκπλήσσει, δεν ισοδυναμεί, κατά τη γνώμη μου, με παράβαση του άρθρου 10 ΕΚ από την Ελλάδα. Εν πάση περιπτώσει, δε θεωρώ σκόπιμη την περαιτέρω διερεύνηση του ζητήματος, δεδομένου ότι το αιτούν δικαστήριο δεν ζήτησε καθοδήγηση συναφώς.

35. Δεύτερον, η Artesia ισχυρίζεται ότι η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως είναι απαράδεκτη, δεδομένου ότι η Ολομέλεια του Αρείου Πάγου έχει ήδη αποφανθεί επί των υποβληθέντων ερωτημάτων.

36. Αποτελεί παγία νομολογία όμως ότι, κατά κανόνα, απόκειται αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο που έχει επιληφθεί της διαφοράς να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιομορφίες της υποθέσεως, τόσο την αναγκαιότητα μιας προδικαστικής αποφάσεως για την έκδοση της δικής του αποφάσεως όσο και το λυσιτελές των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο. Συνεπώς, εφόσον τα υποβληθέντα ερωτήματα αφορούν την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου, το Δικαστήριο υποχρεούται, καταρχήν, να απαντήσει [9]. Εν πάση περιπτώσει, το γεγονός ότι ένα ζήτημα κοινοτικού δικαίου έχει ήδη κριθεί από ένα εθνικό δικαστήριο, έστω και ανώτατο, δεν καθιστά απαράδεκτη την προδικαστική παραπομπή του ζητήματος αυτού.

9 — Βλ., επί παραδείγματι, την απόφαση της 9ης Ιουλίου 2002, C-181/00, Flightline (Συλλογή 2002, σ. I-6139, σκέψη 21).

Το κύριο ζήτημα

37. Με το πρώτο του ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν αν ομόλογα εκδοθέντα από τράπεζα, τα οποία λήγουν εντός ενός έτους από της εκδόσεώς τους και τα οποία είναι διαπραγματεύσιμα και αποτελούν αντικείμενο επίσημης εγγραφής στο χρηματιστήριο αποτελούν i) «τίτλους διαπραγματεύσιμους σε χρηματιστήριο», υπό την έννοια του καταλόγου Β του παραρτήματος Ι της πρώτης οδηγίας περί της κινήσεως κεφαλαίων, ή ii) «βραχυπρόθεσμες επενδύσεις σε γραμμάτια Δημοσίου και σε άλλους τίτλους που κανονικά είναι διαπραγματεύσιμοι στη χρηματαγορά», υπό την έννοια του καταλόγου Δ του παραρτήματος Ι.

38. Η Artesia και η Επιτροπή φρονούν ότι τα εν λόγω ομόλογα εμπίπτουν στον κατάλογο Β, ενώ η Τράπεζα της Ελλάδος και η Ελληνική Κυβέρνηση φρονούν ότι εμπίπτουν στον κατάλογο Δ. Η Artesia, η Τράπεζα της Ελλάδος και η Ελληνική Κυβέρνηση αναφέρονται, προς στήριξη του ισχυρισμού τους, στη διάρκεια των ομολόγων (η οποία έχει περιγραφεί ποικιλοτρόπως: ως εξάμηνη, ενός έτους και μέχρι τεσσάρων ετών, όπως εξήγησα ανωτέρω) και στο «γεγονός» ότι αυτά είναι συνήθως διαπραγματεύσιμα στο χρηματιστήριο (κατά την Artesia και, σημειωτέον, κατά το αιτούν δικαστήριο) και στη χρηματαγορά (κατά την Τράπεζα της Ελλάδος και την Ελληνική Κυβέρνηση), μολονότι, όπως εξήγησα ανωτέρω, οι δύο αυτοί διάδικοι προφανώς συνάγουν το «γεγονός» της διαπραγματεύσεως στη χρηματαγορά αποκλειστικά και μόνον από το προβαλλόμενο βραχυπρόθεσμο των ομολόγων.

39. Αν τα εν λόγω ομόλογα μπορούν κατ' αρχήν να εμπίπτουν και στις δύο κατηγορίες επενδύσεων, δηλαδή στις κατηγορίες επενδύσεων των καταλόγων Β και Δ, τα κριτήρια που διακρίνουν τις κατηγορίες αυτές πρέπει, όπως ισχυρίζεται η Επιτροπή, να αναζητηθούν στη νομοθεσία.

40. Ο κατάλογος Β περιλαμβάνει την «απόκτηση από μη κατοίκους εθνικών τίτλων που είναι διαπραγματεύσιμοι σε χρηματιστήριο». Επομένως, δεν είναι αναγκαίο να έχουν αποκτηθεί οι τίτλοι σε χρηματιστήριο: το αποφασιστικό κριτήριο είναι η διαπραγμάτευση σε χρηματιστήριο [10]. Η ερμηνεία αυτή ενισχύεται από όλα τα κείμενα στις αρχικές γλώσσες [11].

41. Οι επεξηγηματικές σημειώσεις ορίζουν ως «τίτλους διαπραγματεύσιμους σε χρηματιστήριο» τους «τίτλους που αποτελούν αντικείμενο ρυθμιζομένων συναλλαγών και των οποίων οι τιμές δημοσιεύονται συστηματικά, είτε από επίσημα χρηματιστηριακά όργανα (τίτλοι που αποτελούν αντικείμενο επισήμου χρηματιστηριακής εγγραφής) είτε από άλλα όργανα συνδεδεμένα με το χρηματιστήριο όπως, παραδείγματος χάριν, οι τραπεζικές επιτροπές (τίτλοι που αποτελούν αντικείμενο ανεπισήμου χρηματιστηριακής εγγραφής)». Ως εκ τούτου, είναι σαφές ότι ο κοινοτικός νομοθέτης θεώρησε ότι το γεγονός ότι οι ενδεχόμενες συναλλαγές με αντικείμενο ορισμένους τίτλους ρυθμίζονταν, ειδικότερα, σε σχέση με την προστασία των επενδυτών και τη διαφάνεια των τιμών αποτελούσε σημαντικό παράγοντα συνηγορούντα υπέρ της ελευθερώσεως της αποκτήσεως των τίτλων αυτών.

42. Η Τράπεζα της Ελλάδος αντιτείνει ότι οι παράγοντες αυτοί δεν έχουν καμία σχέση με την κίνηση κεφαλαίων και ότι αποτελούν αντικείμενο άλλων κοινοτικών και εθνικών διατάξεων.

43. Νομίζω ωστόσο ότι η ύπαρξη νομοθεσίας, είτε κοινοτικής είτε εθνικής, ρυθμίζουσας τις συναλλαγές στο χρηματιστήριο μάλλον ενισχύει παρά αποδυναμώνει την άποψη ότι οι συναλλαγές αυτές πρέπει να ελευθερωθούν. Η Τράπεζα της Ελλάδος μάλιστα αναγνώρισε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ότι το γεγονός ότι οι τίτλοι αποτελούσαν αντικείμενο επίσημης χρηματιστηριακής εγγραφής απέκλειε κάθε απάτη απορρέουσα από εικονικές τιμές και απάλλασσε τις εθνικές αρχές από κάθε υποχρέωση να προβούν σε δική τους εκτίμηση των υπό διαπραγμάτευση τίτλων πριν να επιτρέψουν τις κινήσεις χρημάτων για την αγορά τους ή για τον επαναπατρισμό του προϊόντος της ρευστοποιήσεώς τους.

44. Επομένως, κατά την άποψή μου, βάσει του γράμματος της κατηγορίας IV της ονοματολογίας, το γεγονός ότι οι τίτλοι αποτελούν αντικείμενο επίσημης χρηματιστηριακής εγγραφής και, ως εκ τούτου, ρυθμίζονται από το χρηματιστήριο αυτό συνεπάγεται, εκ πρώτης όψεως, ότι η απόκτησή τους από μη κάτοικο Ελλάδας και ο επαναπατρισμός του προϊόντος της ρευστοποιήσεώς τους εμπίπτουν στον κατάλογο Β του παραρτήματος Ι.

10 — Βλ. τη συμβολή του M. Sarmet σχετικά με την «Libre circulation des capitaux» στο J. Mégret, *Le droit de la Communauté économique européenne* (1971), σ. 204, παρατιθέμενη και από την Επιτροπή.

11 — «Acquisition par des non-résidents de titres nationaux négociés en bourse», «Erwerb inländischer, an Börsen gehandelter Wertpapiere durch Devisenausländer», «acquisto da parte di non residenti di titoli nazionali trattati in borsa», «Verwerving door niet-ingezetenen van ter beurze verhandelde binnenlandse effecten».

45. Ωστόσο, το αρχικό κείμενο της οδηγίας (το οποίο είναι ουσιώδες για την υπό κρίση υπόθεση) δεν περιείχε καμία νύξη περί του ότι το βραχυπρόθεσμο ή μακροπρόθεσμο των τίτλων αποτελούσε ουσιώδες κριτήριο για την κατάταξη των ομολόγων που εμπίπτουν στον κατάλογο Β. Η διάκριση αυτή εισήχθη μόλις το 1986, οπότε ο ορισμός των «ομολογιών» στις επεξηγηματικές σημειώσεις αντικαταστάθηκε από έναν ορισμό διευκρινίζοντα ότι οι ομολογίες έχουν διάρκεια δύο και πλέον ετών από της εκδόσεως [12].

46. Ο κατάλογος Δ περιλαμβάνει τις «βραχυπρόθεσμες επενδύσεις σε γραμμάτια Δημοσίου και σε άλλους τίτλους που κανονικά είναι διαπραγματεύσιμοι στη χρηματαγορά» [13]. Η κατηγορία VI της ονοματολογίας, η οποία αναγράφεται δίπλα στην ομάδα αυτή τίτλων, περιλαμβάνει αποκλειστικά τις «Βραχυπρόθεσμες επενδύσεις από μη κατοίκους στην εθνική χρηματαγορά» και τις «Βραχυπρόθεσμες επενδύσεις από κατοίκους στην ξένη χρηματαγορά», εκφρασμένες σε εθνικό ή σε ξένο νόμισμα, και, σε αμφότερες τις περιπτώσεις, το προϊόν της ρευστοποιήσεως των επενδύσεων αυτών. Επομένως, τα κύρια κριτήρια για να περιληφθούν οι επενδύσεις αυτές στην κατηγορία VI και στο παράρτημα Δ προφανώς είναι i) το βραχυπρόθεσμο των οικείων τίτλων [14], ii) το γεγονός ότι αυτοί είναι διαπραγματεύσιμοι στη χρηματαγορά και iii) το γεγονός ότι η επένδυση έγινε στη χρηματαγορά.

47. Η Τράπεζα της Ελλάδος βασίζεται σε έναν ορισμό της χρηματαγοράς από την ετήσια έκθεση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας για το 2002, ενώ η Artesia αναφέρεται στον ορισμό στο *Longman's Dictionary of Business English*. Ο ορισμός της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας είναι ο εξής: «η αγορά μέσω της οποίας γίνεται άντληση, επένδυση και διαπραγμάτευση βραχυπρόθεσμων κεφαλαίων και για τον σκοπό αυτό χρησιμοποιούνται χρηματοδοτικά μέσα που γενικά έχουν αρχική διάρκεια έως ένα έτος». Ο ορισμός του λεξικού *Longman* είναι ο εξής: «an international network of investors doing business by telephone, trading mainly in instruments issued only by governments, banks and companies of the highest creditworthiness, maturing in less than 12 months» («ένα διεθνές δίκτυο επενδυτών, συναλλασσομένων τηλεφωνικώς, οι οποίοι διαπραγματεύονται κυρίως τίτλους εκδιδομένους μόνο από φερεγγυότατες κυβερνήσεις, τράπεζες και εταιρίες, διάρκειας συντομότερης των 12 μηνών»). Δεδομένου ότι η εν λόγω κατάταξη ανατρέχει χρονικά στο 1960 και ότι τα πραγματικά περιστατικά ανέκυψαν το 1982, θεωρώ ότι, κατά το μέτρο που ένας ορισμός είναι χρήσιμος, μπορεί να παρέχει μεγαλύτερη βοήθεια η έρευνα προγενέστερων πηγών.

48. Η *Encyclopædia Britannica* (εγκυκλοπαίδεια Britannica), στην έκδοση του 1973, περιγράφει τη χρηματαγορά ως «a set of institutions or arrangements for handling what might be called the "wholesale" transactions in money and short-term credit [which] exists for the purpose of improving the ability of the retailers of financial services — commercial banks, savings institutions, investment houses, lending agencies, and even governments — to do their jobs» («ένα σύστημα θεσμών ή διακανονισμών για τη διεκπεραίωση των περιγραφομένων ως "μαζικών" συναλλαγών σε χρήμα και σε βραχυπρόθεσμες πιστώσεις, [το οποίο] υφίσταται με σκοπό τη βελτίωση της ικανότητας των παρεχόντων χρηματοπιστωτικές υπηρε-

12 — Με την οδηγία 86/566/ΕΟΚ, της 17ης Νοεμβρίου 1986 (ΕΕ L 332, σ. 22), η οποία επέβαλλε τη μεταφορά της στο εσωτερικό δίκαιο μέχρι τις 28 Φεβρουαρίου 1987.

13 — Από το κείμενο της οδηγίας στα ολλανδικά, στα γαλλικά και στα ιταλικά, αν και όχι από το κείμενο της οδηγίας στα αγγλικά, προκύπτει ότι η κατηγορία αυτή καλύπτει τις «βραχυπρόθεσμες επενδύσεις» σε όλους τους απαριθμούμενους τίτλους.

14 — Ο Sarmet εκθέτει ότι ο κατάλογος Δ «comprend essentiellement des capitaux à court terme très mobiles (hot money)»: όπ.π., σ. 207.

σίες στο κοινό —εμπορικές τράπεζες, ταμιευτήρια, επενδυτικές εταιρίες, χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς και ακόμη και κυβερνήσεις— να διεξάγουν τις εργασίες τους») [15].

49. Η εγκυκλοπαίδεια αυτή εξηγεί ότι τα περιουσιακά στοιχεία της χρηματαγοράς «may range from the highest form of liquidity —deposits at the central bank— through bank deposits and various forms of short-term paper such as treasury bills, dealers' loans, bankers' acceptances, and commercial paper, and including government securities of longer maturity and other kinds of credit instruments eligible for advances or rediscount at the central bank. [...] So long as the institutions making use of a money market regard a particular type of credit instrument as a reasonably close substitute [for money] —that is, treat it as "liquid"— and so long as the central bank acquiesces in or approves this approach, the instrument is in practice a money market asset» («μπορεί να ποικίλλουν από τη μεγαλύτερη δυνατή ρευστότητα —καταθέσεις στην κεντρική τράπεζα— να φθάνουν μέχρι τις τραπεζικές καταθέσεις και τις διάφορες μορφές βραχυπρόθεσμων αξιογράφων όπως τα γραμμάτια Δημοσίου, οι εμπορικές χρηματοδοτήσεις, οι τραπεζικές συναλλαγματικές και τα εμπορικά αξιόγραφα, μέχρι και τα πιο μακροπρόθεσμα κρατικά χρεόγραφα και άλλες μορφές πιστωτικών τίτλων που μπορούν να τύχουν προεξοφλήσεως ή αναπροεξοφλήσεως στην κεντρική τράπεζα. [...] Καθόσον οι οργανισμοί που χρησιμοποιούν μια χρηματαγορά θεωρούν ορισμένο τύπο πιστωτικού τίτλου ως υποκατάστατο το οποίο ευλόγως προσεγγίζει [τα χρήματα]— δηλαδή, το αντιμετωπίζουν ως "ρευστό"— και καθόσον η κεντρική τράπεζα συναινεί στην αντιμετώπιση αυτή ή την εγκρίνει, ο τίτλος αποτελεί στην πράξη περιουσιακό στοιχείο της χρηματαγοράς»).

50. Ο ορισμός αυτός συνάδει προς το παράρτημα Δ ως προς το ότι κατ' ουσίαν κατατάσσει τα περιουσιακά στοιχεία ως περιουσιακά στοιχεία της χρηματαγοράς με βάση το αν αποτελούν όντως αντικείμενο διαπραγματεύσεως στη χρηματαγορά.

51. Οι χρηματαγορές διαφέρουν από τις δευτερεύουσες κεφαλαιαγορές, όπως είναι τα χρηματιστήρια, ως προς διάφορα σημεία. Οι χρηματαγορές δεν υπόκεινται στους ίδιους κανόνες περί της διαφάνειας των τιμών και της προστασίας των καταναλωτών όπως τα χρηματιστήρια. Δεν συνδέονται φυσικώς προς ορισμένη τοποθεσία. Συνίστανται σε συναλλαγές επί περιουσιακών στοιχείων υψηλής ρευστότητας οι οποίες διενεργούνται κυρίως από μεγάλες τράπεζες και άλλους θεσμικούς επενδυτές που συναλλάσσονται τηλεφωνικώς. Περιουσιακά στοιχεία όπως τα γραμμάτια Δημοσίου, τα εμπορικά αξιόγραφα και τα πιστοποιητικά καταθέσεως συνήθως έχουν διάρκεια από μερικές ώρες μέχρι μερικούς μήνες. Θεσπίζοντας τον κατάλογο Δ, ο κοινοτικός νομοθέτης προφανώς επιθυμούσε να επιτρέψει στα κράτη μέλη να περιορίσουν τις καιροσκοπικές κινήσεις κεφαλαίων («hot money»), επί παραδείγματι την αιφνίδια εξαγωγή σημαντικών κεφαλαίων η οποία, κατά το εν λόγω χρονικό διάστημα, θα διακύβευε σοβαρά τη νομισματική πολιτική και τις τιμές συναλλάγματος. Σημειωτέον ότι η Τράπεζα της Ελλάδος, η Ελληνική Κυβέρνηση και η Επιτροπή δέχονται όλες ότι αυτός ήταν ο σκοπός.

52. Επιπλέον, προκύπτει σαφώς από την κατηγορία VI της ονοματολογίας («Βραχυπρόθεσμες επενδύσεις από μη κατοίκους στην εθνική χρηματαγορά» και «Βραχυπρόθεσμες επενδύσεις από κατοίκους στην ξένη χρηματαγορά») ότι, προκειμένου μια επένδυση να εμπίπτει στον κατάλογο Δ, πρέπει όντως να έχει πραγματοποιηθεί στη χρημα-

15 — Τόμος 15, σ. 710. Το λήμμα περί των χρηματαγορών περιλαμβάνει συμβολές των Robert Vincent Roosa πρώην αντιπροέδρου της Federal Reserve Bank of New York, και Christiaan Glasz, πρώην μέλους του Διοικητικού Συμβουλίου της De Nederlandsche Bank.

ταγορά· τούτο αντιφάσκει προς την άποψη που εκφράζεται με τον κατάλογο Β, ο οποίος καλύπτει την απόκτηση, όχι απαραιτήτως σε χρηματιστήριο, τίτλων συνήθως διαπραγματεύσιμων σε χρηματιστήριο.

53. Το ζήτημα τι σημαίνει ο όρος βραχυπρόθεσμοι τίτλοι, κατά την άποψή μου, καθορίζεται από τους τίτλους οι οποίοι είναι όντως συνήθως διαπραγματεύσιμοι στις χρηματαγορές. Οι αγορές αυτές ως εκ της φύσεώς τους βασίζονται στη βραχυπρόθεσμη χρηματοδότηση. Επί παραδείγματι, στο Ηνωμένο Βασίλειο, κατά τον κρίσιμο χρόνο, οι χρηματαγορές βασίζονταν κυρίως σε γραμμάτια του Δημοσίου, εκδιδόμενα εβδομαδιαίως για διαστήματα 91 ημερών συνήθως και σε συναλλαγματικές, οι οποίες γενικά έληγαν σε τρεις μήνες [16] Οι δευτερογενείς αγορές με έντονο ρυθμό συναλλαγών για τους περισσότερους τίτλους της χρηματαγοράς σημαίνουν ότι αυτοί μπορούν να πωληθούν πριν από τη λήξη τους αν ο κομιστής επιθυμεί να τους ρευστοποιήσει νωρίτερα.

54. Αυτός είναι ίσως ο λόγος για τον οποίο δεν υπάρχει ορισμός του «βραχυπρόθεσμου» στην ονοματολογία ούτε στις επεξηγηματικές σημειώσεις. Η Artesia και η Επιτροπή στηρίζονται κατ' αναλογίαν στις κατηγορίες VII και VIII της ονοματολογίας, όπου «βραχυπρόθεσμο» ορίζεται ως «λιγότερο από ένα έτος», «μεσοπρόθεσμο» ως «από ένα μέχρι πέντε έτη» και «μακροπρόθεσμο» ως «πέντε έτη και περισσότερο». Οι ορισμοί αυτοί όμως σκοπούν στην κατάταξη των δανείων και των πιστώσεων, που διαφέρουν κατ' είδος από τους τίτλους της χρηματαγοράς. Για τον λόγο αυτό δεν θεωρώ ότι οι εν λόγω ορισμοί ασκούν επιρροή εν προκειμένω.

16 — Peter Donaldson, *Guide to the British Economy* (4η έκδοση, 1976), σ. 45.

55. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, θεωρώ ότι τα ομόλογα ΕΤΒΑ αποτελούν «εθνικούς τίτλους», υπό την έννοια του καταλόγου Β.

56. Πρώτον, σύμφωνα με την περιγραφή του παραπέμποντος δικαστηρίου, πληρούν την προϋπόθεση ότι είναι «διαπραγματεύσιμοι σε χρηματιστήριο», υπό την έννοια της οδηγίας [17]. Επιπλέον, η Τράπεζα της Ελλάδος και η Ελληνική Κυβέρνηση δέχονται ότι τα ομόλογα αυτά αποτελούσαν αντικείμενο διαπραγματεύσεως στο χρηματιστήριο, μολονότι, όπως αναλύθηκε ανωτέρω, αντλούν διαφορετικό συμπέρασμα από το προβαλλόμενο γεγονός (το οποίο δεν αναφέρει το αιτούν δικαστήριο και αρνείται η Artesia) ότι τα ομόλογα ήσαν επίσης διαπραγματεύσιμα στη χρηματαγορά. Επομένως, εκ πρώτης όψεως, τα ομόλογα εμπίπτουν στον κατάλογο Β.

57. Δεύτερον, ούτε η διάταξη περί παραπομπής, ούτε οι κατατεθείσες στο Δικαστήριο παρατηρήσεις αναφέρουν ότι τα ομόλογα αποκτήθηκαν στη χρηματαγορά· αντιθέτως, η διάταξη περί παραπομπής αναφέρει ότι αγοράστηκαν από την ΕΤΒΑ. Όπως αναλύθηκε ανωτέρω [18], είναι σαφές ότι προκειμένου μια επένδυση να εμπίπτει στον κατάλογο Δ πρέπει να έχει όντως πραγματοποιηθεί στη χρηματαγορά.

58. Σημειωτέον τέλος ότι, ακόμη και αν όντως τα ομόλογα ήσαν διαπραγματεύσιμα τόσο στο χρηματιστήριο όσο και στη χρηματαγορά —περίπτωση ως προς την οποία η Τράπεζα της Ελλάδος και η Ελληνική Κυβέρνηση βεβαιώνουν ότι είναι δυνατή, αν και ασυνήθης—, θα εξακολουθούσα να είμαι της γνώμης ότι η αγορά των ομολόγων ενέπιπτε στον κατάλογο Β και στην κατηγορία IV Α. Υπενθυμίζεται ότι η μία και μόνη αιτιολογική σκέψη του προοιμίου της οδη-

17 — Οι όροι εκδόσεως, οι οποίοι προσκομίστηκαν στο Δικαστήριο, ενισχύουν την άποψη αυτή: το σημείο 10 ορίζει ότι τα ομόλογα είναι διαπραγματεύσιμα στο χρηματιστήριο Αθηνών.

18 — Βλ. σημείο 52.

γίας ορίζει ότι, για την επίτευξη των σκοπών της Συνθήκης, «χρειάζεται η μεγαλύτερη δυνατή ελευθερία κινήσεων κεφαλαίων μεταξύ των κρατών μελών και, κατά συνέπεια, η ευρύτερη και ταχύτερη ελευθέρωση των εν λόγω κινήσεων κεφαλαίων». Υπό το πρίσμα αυτού του πρωταρχικού σκοπού, θεωρώ ότι κάθε αμφισημία της οδηγίας πρέπει να ερμηνεύεται προς την κατεύθυνση της προωθήσεως της ελευθερώσεως αυτής.

Τα δευτερεύοντα ζητήματα

59. Παραμένουν δύο δευτερεύοντα ζητήματα που απορρέουν από τη διάταξη περί παραπομπής και συγκεκριμένα i) αν η ανωτέρω ανάλυση μεταβάλλεται λόγω του ότι η τράπεζα που εξέδωσε τα ομόλογα ανήκε στο Δημόσιο και ii) αν τα στοιχεία του ενεργητικού, εκφρασμένα σε εθνικό νόμισμα μετατρέψιμο σε ξένο νόμισμα, του λογαριασμού της Artesia σε μετατρέψιμες δραχμές αποτελούσαν στοιχεία ενεργητικού τρεχούμενου λογαριασμού ή λογαριασμού καταθέσεως σε πιστωτικό οργανισμό, υπό την έννοια του καταλόγου Δ και της κατηγορίας IX.

60. Όσον αφορά το πρώτο ζήτημα, συμφωνώ με την Επιτροπή ότι δεν υπάρχει διαφορά με βάση το αν η εκδούσα τράπεζα ανήκε στο Δημόσιο. Ο κατάλογος Β του παραρτήματος I αναφέρεται στην κατηγορία IV Α της ονοματολογίας, σε σχέση με την οποία οι επεξηγηματικές σημειώσεις ορίζουν ως «ομολογίες» τις «ομολογίες που εκδίδονται τόσο από ιδιωτικούς όσο και από δημόσιους οργανισμούς».

61. Το δεύτερο ζήτημα αποτελεί την ουσία του δευτέρου υποβληθέντος ερωτήματος.

62. Η Artesia και η Επιτροπή ισχυρίζονται ότι το ερώτημα είναι ασαφές· η Επιτροπή προσθέτει ότι το ερώτημα αυτό δεν ζητεί την ερμηνεία ενός κανόνα του κοινοτικού δικαίου, αλλά μάλλον την εφαρμογή του κανόνα του κοινοτικού δικαίου στα πραγματικά περιστατικά και, επομένως, δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο προδικαστικής παραπομπής δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ.

63. Η Τράπεζα της Ελλάδος και η Ελληνική Κυβέρνηση ισχυρίζονται ότι, δεδομένου ότι ο κατάλογος Δ και η κατηγορία IX περιλαμβάνουν λογαριασμούς και στοιχεία του ενεργητικού τόσο σε εθνικό όσο και σε ξένο νόμισμα, πρέπει να περιλαμβάνουν επίσης λογαριασμούς και στοιχεία του ενεργητικού σε μετατρέψιμο εθνικό νόμισμα. Η Ελληνική Κυβέρνηση προσθέτει ότι, δεδομένου ότι η κατηγορία IV (βραχυπρόθεσμες επενδύσεις) είναι ειδικότερη και ακριβέστερη, οι οικείες κινήσεις κεφαλαίων εμπίπτουν στην κατηγορία αυτή.

64. Συμφωνώ ότι το δεύτερο ερώτημα είναι κάπως ασαφές. Ωστόσο, αποτελεί μάλλον κοινό τόπο ότι η κίνηση κεφαλαίων στην οποία αναφέρεται είναι η εκ μέρους της Artesia χρήση κεφαλαίων από τον λογαριασμό της σε μετατρέψιμες δραχμές προκειμένου να αγοράσει τα ομόλογα ΕΤΒΑ. Κατά την άποψή μου, ενώ η συναλλαγή σαφώς προϋπέθετε τη χρήση κεφαλαίων προερχομένων από λογαριασμό καταθέσεως σε πιστωτικό οργανισμό, υπό την έννοια του καταλόγου Δ και της κατηγορίας IX, αποτελούσε εξίσου σαφώς, για τους προεκτεθέντες λόγους, απόκτηση εθνικών τίτλων που είναι διαπραγματεύσιμοι σε χρηματιστήριο.

Αν έπρεπε να θεωρηθεί ότι η συναλλαγή διεπόταν κυρίως από τον κατάλογο Δ και, συνεπώς, δεν υπήρχε ως προς αυτήν υποχρέωση ελευθερώσεως, η ελευθέρωση των κινήσεων κεφαλαίων που εμπίπτουν στον κατάλογο Β (και, κατ' αναλογίαν, των εμπιπτουσών στους καταλόγους Α και Γ) θα διακυβευόταν σοβαρά. Η απόκτηση εθνικών τίτλων από μη κατοίκους Ελλάδας (κατάλογος Β, κατηγορία IV Α) και ξένων τίτλων από κατοίκους Ελλάδας (κατάλογος Β, κατηγορία IV Β) χρηματοδοτούνται πιθανώς συχνά διά της χρήσεως των στοιχείων ενεργητικού τρεχούμενου λογαριασμού ή λογαριασμού καταθέσεως σε πιστωτικούς οργανισμούς (κατάλογος Δ, κατηγορία IX). Αν τα κράτη μέλη παρέμεναν ελεύθερα να περιορίζουν την τελευταία αυτή ομάδα συναλλαγών, οι δύο προηγούμενες ομάδες συναλλαγών θα παρεμποδίζονταν σοβαρά, πράγμα το οποίο θα αντέβαινε στον πρωταρχικό σκοπό της οδηγίας.

Πρόταση

65. Κατά συνέπεια, καταλήγω ότι στα υποβληθέντα από τον Άρειο Πάγο ερωτήματα πρέπει να δοθούν οι ακόλουθες απαντήσεις:

«1) Τα ομόλογα που εκδόθηκαν το 1982 από ελληνική Τράπεζα, είτε ανήκουσα στο Δημόσιο είτε όχι, τα οποία είχαν διάρκεια ενός έτους από της εκδόσεώς τους και τα οποία ήσαν διαπραγματεύσιμα σε χρηματιστήριο και αποτελούσαν αντικείμενο επισήμου χρηματιστηριακής εγγραφής, αποτελούσαν «τίτλους που είναι διαπραγματεύσιμοι σε χρηματιστήριο», υπό την έννοια του καταλόγου Β του παραρτήματος Ι και της κατηγορίας IV Α της ονοματολογίας του παραρτήματος ΙΙ της πρώτης οδηγίας περί της εφαρμογής του άρθρου 67 της Συνθήκης. Ως εκ τούτου, η αγορά των τίτλων αυτών από βελγική εταιρία και το προϊόν της εκκαθαρίσεώς τους διέπονταν από το άρθρο 2 της οδηγίας αυτής.»

2) Εφόσον η αγορά αυτή χρηματοδοτήθηκε από λογαριασμό που διατηρούσε η βελγική εταιρία σε ελληνικό νόμισμα μετατρέψιμο σε ξένο νόμισμα η χρησιμοποίηση των στοιχείων του ενεργητικού του λογαριασμού αυτού για την αγορά δεν ενέπιπτε στον κατάλογο Δ του παραρτήματος Ι και στην κατηγορία IX της ονοματολογίας του παραρτήματος ΙΙ της οδηγίας αυτής.